

קרובים נעשו רחוקים. זיקנה וזקנים בספרות חז"ל. מירה פֶּלְבֶּרְג וחיים וייס. ירושלים,
מאגנס, תשפ"ג. 259 עמ'. (02-6586659)

הספר כולל מבט מקיף על יחסם של חז"ל לזיקנה ולזקנים מאת שני חוקרים, הוא מקליפורניה והיא מאוניברסיטת בן גוריון בנגב, שאחרי כמה סדנאות אקדמאיות וספר באנגלית הוציאו עתה לאור את הספר גם בלשון הקודש. הם פותחים בתיאור של חז"ל על הזיקנה האידיאלית, כפי שהיא מתוארת במעשה הידוע שמקורו במדרש ויקרא רבה (כה, ה) על הזקן שאדריאנוס קיסר ראהו שותל עצים בגיל מופלג, ולאחר שהביע את פליאתו באוזניו

הוא שמע מהזקן דברי מוסר ויראת שמים, וכשאותו זקן הגיש אחרי שנים לאדריאנוס סל מלא פירות מהעצים ששתל בפגישתם הקודמת הוא קיבל ממנו חזרה את הסל מלא זהובים. אולם מול הזיקנה האידיאלית הזו קיימים גורמים פיזיולוגיים, פסיכולוגיים וחברתיים שגורמים לימי הזיקנה לא להיות תמיד פשוטים כל כך. חז"ל תיארו והתמודדו עם אובדן הכוח הפיסי והזיכרון והחוכמה ויכולת התיפקוד והירידה בכבוד ובהערכה לזקן שכבר אינו במיטבו, אולם לדעת המחברים בולט שחז"ל כמעט שלא מתייחסים באופן ישיר לזיקנה ולזקנים כנושא דיון נפרד, אלא שבדרך כלל הם נזכרים באופן אגבי, אולי בגלל שזקן מתפקד הוא בתוך ה'נורמה' ואפילו זוכה להערכה וכבוד (וגם לא תמיד ברור בדברי חז"ל אם 'זקן' מבטא גיל כרונולוגי או תואר כבוד לחכם גם אם הוא צעיר יחסית), או שהוא מחוץ לנורמה - ואז הוא כבר חלק מהקבוצה הגדולה של בעלי המום והחולים והפגועים שהגישה כלפיהם היא גישה של חסד ורחמים ואין מהם ציפיות רבות. הפרק הראשון בספר עוסק בדרך שבה רואים חז"ל את הגוף המזדקן, השני עוסק ביחס הילדים להוריהם המזדקנים, השלישי דן ביחס שבין הזיקנה לתיפקוד בבית המדרש, הרביעי בנקודת מבטם של הזקנים על העולם שסביבם, והחמישי בתהליכי איבוד הזהות האישית של הזקן ככל שהזיקנה מתקדמת. חשוב להדגיש שככלל הזקן בתורה ובהלכה ובספרות חז"ל אינו שייך לקבוצות שמעצם הגדרתן דורשות הגנה כמו הגר היתום והאלמנה למשל, מפני שבאופן טבעי כדבר מובן מאליו זכו הזקנים תמיד להגנה ולטיפול מצד משפחתם הרחבה. המחברים מדגישים שהיום, כאשר תוחלת החיים ב"ה הולכת ועולה (במגזר היהודי במדינת ישראל היא מהגבוהות בעולם - סביב 81 שנים בממוצע לגבר ו-85 בממוצע לאשה, כשהממוצע כולל את כל אלו שנפטרו במהלך חייהם מכל הגורמים והסיבות, כך שמי שמגיע היום לגיל זיקנה קיים סיכוי סביר שיגיע גם לזיקנה מופלגת!), ההתייחסות לזיקנה על כל היבטיה נהיית חיונית יותר מאי פעם. בכל אופן התפילה 'אל תשליכנו לעת זיקנה' רלוונטית תמיד.